

La cova de l'Arbreda (Serinyà, Gironès)

NARCÍS SOLER I MASFERRER

1. EL PARATGE DEL RECLAU I ELS JACIMENTS PALEOLÍTIQS DE SERINYÀ

Al 1866, Josep Catà va descobrir a Serinyà el primer jaciment paleolític de Catalunya, la Bora Gran d'En Carreres, on més tard treballaren Pere Alsius, considerat el pare de la Prehistòria Catalana, Edouard Harlé, que fou el primer a classificar el jaciment com a magdaleniana, Josep Bosoms, que hi formà la col·lecció que porta el seu nom, Josep M. Corominas, que garbellà les terres deixades pels anteriors excavadors i formà la col·lecció del seu nom, i Lluís Pericot i Joan Maluquer, els quals hi emprengueren l'última excavació el 1944-1945.

Alsius, Corominas i Maluquer descobriren i excavaren altres jaciments post-paleolítics a Serinyà, molts d'ells en el lloc anomenat La Margenera, penya-segat situat a la dreta del riu Ser.

El 1944, Josep M. Corominas, en representació del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, inicià la prospecció i l'excavació dels jaciments del paratge del Reclau, treballs que ell dirigí fins al 1973, i que han continuat fins avui dia.

El paratge de Reclau està situat, com la Bora Gran, al costat del riu Serinyadell, uns 500 metres aigües amunt del poble de Serinyà, molt pròxim a la carretera de Banyoles a Besalú. El Serinyadell, quan ha passat el poble de Serinyà, camí del Ser, s'endinsa en profundes gorgues, però en el paratge del Reclau passa encara poc profund.

El paratge forma part del límit occidental del Pla d'Usall, extensa plana formada per calcàries lacustres, datades del Pliocè, molt carstificades, que en el paratge del Reclau passen a ésser travertins de font. És una zona estreta i allargada de nord a sud, a la dreta del Serinyadell, formada per l'actual terrassa fluvial, que en els llocs més espaiosos no amida més de 15 metres d'amplada, i pel talús, força abrupte, que s'enfila fins a la part alta de la plana lacustre, on passa l'antic camí ral. És en

aquest talús on, a diferents altures, estan situats tots els jaciments prehistòrics del paratge. En total aquest no fa més de 50 metres d'ample per 200 de llarg.

El Serinyadell separa els materials quaternaris de la seva dreta dels eocènics, que s'estenen per l'esquerra, on passa la carretera de Banyoles a Besalú. A la part baixa del talús, arran de la terrassa fluvial actual, hi ha importants surgències, com la Font d'En Cases, la Font de la Cassa Gran, la Font d'En Mollet i d'altres, que s'alimenten dels conductes càrstics del Pla d'Usall. Les aigües, un cop han passat les calcàries carstificades, d'uns 10 metres de potència, troben argiles impermeables, també d'origen lacustre, i surten a l'exterior, al costat del tall obert pel riu Serinyadell, el qual no té amb prou feines conca de recepció i s'alimenta quasi exclusivament d'aquestes surgències.

La presència de cavitats en el paratge del Reclau fou assenyalada per Pere Alsius el 1896. Una d'elles, la *Cova Gran*, s'hauria enfonsat poc abans d'aquesta data.

Actualment els jaciments que s'hi coneixen, descoberts tots ells pel Dr. Corominas, són, de nord a sud, els següents:

Cova del Reclau-Viver. Fou excavada pel Dr. Corominas del 1944 al 1948.

Contenia una interessant estratigrafia del Paleolític Superior, la primera assenyalada a Catalunya, amb Aurinyacià Arcaic, Aurinyacià Antic, Gravetià i Solutrià. Per sobre del Solutrià hi havia encara 2 metres de terres amb materials post-paleolítics.

Cova d'En Pau. Excavada pel Dr. Corominas, contenia materials post-paleolítics i algunes peces del Paleolític Superior.

Davant Pau. Cala oberta pel Dr. Corominas el 1972-1973 davant de la Cova d'En Pau, amb 4 metres de terres post-paleolítiques i, per sota, Solutrià i Gravetià.

Pau II i Cau d'En Paquito. Jaciments excavats pel Dr. Corominas, contenien materials post-paleolítics i alguns de paleolítics. A l'igual que Davant Pau i la Cova d'En Pau, formen part d'un gran jaciment, molt complex, del qual tot just ara es comença a veure la unitat. Actualment les excavacions en aquest conjunt són continuades per J. Tarrús, en nivells neolítics.

Pau III. Excavat per J. Tarrús el 1981, proporcionà materials post-paleolítics.

Mollet I. Important jaciment excavat pel Dr. Corominas, contenia Mosterià amb una fauna rica i arcaica. Possiblement els nivells més profunds contenien Paleolític Inferior.

Mollet III. Excavat per Ana Mir i Ramon Salas, proporcionà materials post-paleolítics i paleolítics.

Cau del Roure. Cavitat que ha donat escassos materials post-paleolítics.

Cova de l'Arbreda. Actualment és l'únic jaciment paleolític que s'excava al paratge, i d'ell ens ocuparem aquí amb més atenció.

L'Arbreda II. Petita cavitat que contenia un enterrament de l'Edat del Bronze i alguns materials del Paleolític Superior i Mitjà.

2. LA COVA DE L'ARBREDA

S'anomena Cova de l'Arbreda o de l'Albereda a una petita cavitat oberta en el travertí de font del paratge, situada a la part alta del talús, a uns 5 metres de l'antic camí ral. El 1947 i el 1950 va ésser explorada pel Dr. Corominas, amb uns resultats poc esperançadors.

El desembre del 1972, el Dr. Josep M. Corominas va tornar a emprendre-hi treballs amb més fortuna, ajudat per diverses persones interessades en aquesta excavació, i el 1973 va aconseguir obrir-hi una cala de 8,80 metres de profunditat que revelà la importància del jaciment i la seva gran potència estratigràfica. El 1975 nosaltres reprenguérem els treballs, que han continuat tots els estius fins ara. Atès l'interès del jaciment, des del primer moment es comptà amb la col·laboració dels Drs. Eduard Ripoll, Henry de Lumley i Josep M. Corominas, i del Sr. Josep Canal. Aquests treballs han estat possibles gràcies a la Diputació de Girona, que el 1975 adquirí el paratge del Reclau i en cedí part als Ajuntaments de Serinyà i Banyoles i fins ara els ha subvencionat, com també ho han fet el Ministeri de Cultura i els últims anys la Generalitat de Catalunya.

La topografia del jaciment és complexa i mal coneguda. La Cova de l'Arbreda on el Dr. Corominas inicià l'excavació ha resultat ésser un forat en el travertí de no gaire més de 50 cm de diàmetre, ubicat en l'únic lloc on la coberta travertínica de jaciment no havia caigut, i la cala que obrí només presenta paret al costat oest on, a partir dels 5 metres de profunditat, es troba un enorme bloc que baixa vertical fins a la màxima profunditat, on s'estén cap a l'est, reduint molt l'àrea excavable. La paret que sembla que hauria de tancar el jaciment per l'est només és visible a les cotes més altes. Sembla que el jaciment ocupa una diaclasa oberta en sentit nord-sud, modificada pel travertí de font. Una disposició semblant tenen el Reclau-Viver i la Cova d'En Pau.

La cala del Dr. Corominas o sector Alfa de l'Arbreda va permetre veure que aquest jaciment contenia materials post-paleolítics en els seus nivells superiors i que després repetia la seqüència del Reclau-Viver, amb Solutrià, Gravetià i Aurinyacià. La novetat més important era que a partir de 5,80 m de profunditat i fins a 8,80 contenia Paleolític Mitjà, proporcionant així una important estratigrafia per a estudiar aquest període.

Les excavacions actuals han permès precisar molt l'estratigrafia post-paleolítica i del Paleolític Superior. Encara no hem començat a excavar Paleolític Mitjà. Exposarem ara l'estratigrafia de l'Arbreda tenint en compte les dades proporcionades per la cala del Dr. Corominas i per les nostres excavacions.

A. *Els nivells post-glaciars*

Els nivells més alts del jaciment, que segueixen el pendent del talús, contenen grans blocs de travertí caiguts després de l'última ocupació paleolítica, blocs que degueren formar part de la visera o de la coberta del jaciment, que només s'ha conservat en forma d'un arc monolític que travessa el jaciment d'est a oest. Entre els blocs hi ha terres vermelles i argiloses, procedents de la dissolució dels travertins, entre les quals es troben restes humanes que assenyalen que els últims racons que quedaven a l'Arbreda en època neolítica foren aprofitats per fer-hi inhumacions. En la nostra àrea d'excavacions es tracta de Neolític Cardial i en la cala del Dr. Corominas de Neolític Mitjà, relacionable amb la Cultura dels Sepulcres de Fossa, i de Neolític Final, amb una plaqueta de pedra verda polimentada que té paral·lels en els dòlmens del nord de Catalunya.

B. *El Paleolític Superior*

Per sota, seguint també el pendent del talús, comencen argiles més o menys arenoses, més clares que no les superiors, que contenen gran quantitat de rocam. Al començament abunda més el travertí, i a mida que es va aprofundint abunden cada vegada més els fragments d'estalagmita i les estalagmites. El primer tram és molt estèril. Les poques dades apunten a la presència d'un Magdalenian o un epipaleolític, cosa aquesta última que podria venir confirmada per l'estudi de la microfauna.

El primer nivell arqueològic clar correspon al Solutrià. La indústria és pobra, però característica. S'hi troben les puntes pedunculades asimètriques amb retoc pla que són típiques dels jaciments del Reclau, una de les quals és d'exceptionals dimensions, en sílex vermellós. La presència de cargolets de mar (*Dentalium*, *Turbo*, etc.) assenyalen un paral·lisme més amb el Solutrià del Reclau-Viver. Entre la fauna abunden les restes de cavall i de bòvid.

Per sota, i fins 4,40 m de profunditat, hi ha Gravetià. Es presenta en nivells molt pobres i separats, entre gran quantitat de pedres que fan difícil l'excavació perquè s'enganxen les unes amb les altres amb concreció calcària. Aquesta indústria, amb làmines de dors, bones puntes de la Graveta i burins de cop lateral sobre retoc transversal, és paral·litzable amb el Gravetià de Reclau-Viver.

Aquí, com a la resta de nivells paleolítics, les anàlisis políniques indiquen un elevat percentatge d'espècies no arbòries que contrasta amb

el resultat de l'anàlisi de les mostres actuals. En el Solutrià es recollí un percutor fet de banya de ren, i en la transició Solutrià-Gravetià hi ha restes d'*Ovibos moschatus* Zimmerman. Les restes de cavall, que només són superades per les de conill, augmenten en relació amb les de cérvol, que són les que segueixen en abundància. Tot plegat indica un moment fred com correspon a la segona meitat de l'última glaciació.

Entre 4 i 5 m de profunditat hi ha grans blocs de travertí i estalagmita que assenyalen un important esfondrament, general a tota l'àrea excavada. Aquests blocs caigueren sobre un dens nivell d'ocupació amb nombroses llars i cendres. Aquest nivell correspon a l'Aurinyacià Evolucionat, que és la indústria més rica entre les del Paleolític Superior de l'Arbreda. Les llars són construïdes amb pedra sorrenca, portada al jaciment per a aquest fi, en forma de plaquetes, que es troben esquerdades i enrogides pel foc, en concentracions més o menys circulars. La indústria és extremadament microlítica. Hi ha raspadors de morro i carenats, burins de cop latero-transversals i atzagaies d'os losàngiques, característiques d'aquest moment. Allò més abundant són unes petitíssimes laminetes i puntes de dors, altern o no, que només poden ésser recollides quan s'ha garbellat la terra en aigua amb malla de 2 mm. Per sota aquestes llars, els nivells, plens de pedres poc cohesionades, s'empobreixen. S'hi troba Aurinyacià Antic o Arcaic, caracteritzat per una indústria més gran, amb bons nuclis i làmines, laminetes Dufour relativament grans, asclats de sílex amb la cara dorsal molt facetada i una punta d'os de base fesa. La indústria del Paleolític Superior es troba fins aproximadament els 5,40 m de profunditat, on dóna pas a la del Paleolític Mitjà.

C. El Mosterià

La primera indústria mosteriana es destaca clarament de la del Paleolític Superior perquè rarament està obrada en sílex. Normalment és feta de quars, quarsita i pòrfir. Els primers nivells mosterians estan continguts encara en les argiles arenoses que contenen també el Paleolític Superior, que ara són més argiloses i no acompanyen tantes pedres.

A 6,30 m de profunditat aquestes argiles se separen clarament d'una terra més arenosa i clara, d'aspecte molt estèril, amb concrecions de fosfats i manganès, que les delimita per sota. Aquest nou tram sedimentològic acaba cap als 8 m de profunditat, hi conté poca indústria i fauna.

De 8 a 8,80 m el sediment és molt alterat, amb moltes concrecions de manganès i una gran quantitat d'indústria i restes de fauna, sobretot en els nivells més profunds. Una capa estalagmítica discontinua el separa del tram anterior. Les restes arqueològiques dels últims nivells es veuen molt rodades, probablement per acció de l'aigua, cosa que concordaria amb els senyals d'inundació que es veuen en les cavitats del gran bloc oest que, després de baixar verticalment, a partir dels 8 m de profunditat envaeixen la cala del Dr. Coromines, empentint tant l'excavació

que fou impossible continuar-la. És possible que quan l'actual àrea d'excavació arribi a aquestes cotes es pugui aprofundir més.

El Mosterià de l'Arbreda és un Mosterià Típic, com ho és també el de Mollet I, amb un fort percentatge de rascadores que l'acosta al Mosterià Charentià. En els nivells més alts hi ha més rascadores que denticulats i en els més profunds més denticulats que rascadores, un bon percentatge de denticulats carenats i nombrosos útils sobre còdol.